

KANCELARIA SENATU

BIURO ANALIZ, DOKUMENTACJI I KORESPONDENCJI

Warszawa, dnia 26 października 2018 r.

BADK/DPK.133.89.2018 MK

P9-51/18	Data wpływu petycji 13 września 2018 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 24 października 2018 r.

PRAWO CYWILNE

TEMAT

PRAWO DO ZACHOWKU

WNOSZĄCY PETYCJĘ: petycja indywidualna

Stanisław Porowski.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą dotyczącą zmiany ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, celem pozbawienia prawa do zachowku osób nie objętych dziedziczeniem testamentowym.

UZASADNIENIE WNOSZĄCEGO PETYCJĘ:

Autor petycji proponuje, aby pozbawić prawa do zachowku najbliższych krewnych zmarłego, którzy nie zostali objęci zapisem testamentowym. W tym celu wnosi o dodanie do art. 991 Kodeksu cywilnego nowego § 3 w brzmieniu: „Osoby nie ujęte w testamencie nie mają prawa do zachowku, w tym szczególnym przypadku wola testatora jest ostateczna i nie podlega ona żadnym roszczeniom wobec spadkobiercy z tytułu prawa do zachowku”.

W uzasadnieniu do petycji wskazuje się, że „obowiązujące przepisy dotyczące prawa do zachowku są nieprecyzyjne i błędne w zakresie obejmującym ostatnią wolę testatora co do osób nabywających po nim w spadku majątek”. Spadkobiercy, którzy muszą ponosić ciężar spłaty zachowku wobec osób najbliższych nie ujętych w testamencie, często stają przed decyzją sprzedaży odziedziczonego majątku.

Zdaniem autora petycji „obowiązkiem moralnym ustawodawcy jest uszanowanie i zaaprobowanie ostatniej woli testatora, a ewentualną odpowiedzialność finansową za spłatę zachowku powinien ponosić Skarb Państwa”.

STAN PRAWNY:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.) w art. 991 stanowi, że zstępny, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się:

- dwie trzecie wartości udziału spadkowego przypadającego w dziedziczeniu ustawowym – uprawnionym trwale niezdolnym do pracy albo małoletnim;
- połowa wartości tego udziału (zachowku) – w innych wypadkach.

Ustawa (art. 991 § 2) daje spadkodawcy wybór co do sposobu zapewnienia uprawnionemu należnego mu zachowku. Spadkodawca może powołać takiego uprawnionego do dziedziczenia po sobie, ustanowić na jego rzecz zapis albo dokonać na jego rzecz darowizny. W sytuacji, gdy uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku, w żadnej z wymienionych postaci, przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni (art. 992).

Przy obliczaniu zachowku (art. 993) nie uwzględnia się zapisów zwykłych i poleceń, natomiast dolicza się do spadku – darowizny oraz zapisy windykacyjne dokonane przez spadkodawcę.

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

Trybunał Konstytucyjny w dniu 25 lipca 2013 r., rozpoznał połączone pytania prawne sygn. akt P 56/11¹ Sądu Okręgowego w Warszawie oraz Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie, dotyczące zbadania konstytucyjności zachowku. Sądy zakwestionowały nie tyle ustawowy mechanizm realizacji roszczenia pieniężnego mającego na celu pokrycie lub uzupełnienie zachowku, ile konstytucyjność rozwiązania polegającego na zagwarantowaniu najbliższemu spadkodawcy oznaczonej w pieniądzu i wymiernej ustawowo wartości udziału spadkowego, która przysługuje określonym podmiotom niezależnie od ich sytuacji majątkowej oraz woli samego spadkodawcy.

Trybunał Konstytucyjny podtrzymał pogląd wyrażony w sprawie o sygn. akt P 4/99², że „w odróżnieniu (...) od prawa dziedziczenia konstytucja nie ustanawia gwarancji dla samej instytucji zachowku, w szczególności nie nakazuje jej wprowadzenia, a więc tym bardziej nie determinuje ani jej kształtu, ani kręgu osób uprawnionych. Konstytucja nie rozstrzyga również, czy prawo do zachowku winno dotyczyć całego majątku należącego do spadkodawcy, czy też tylko niektórych składników tego majątku. Skoro ustawodawca może, nie naruszając konstytucji, wyłączyć pewne prawa majątkowe spod mechanizmu dziedziczenia i wprowadzić ich szczególną sukcesję w razie śmierci osoby będącej ich podmiotem, to może także modyfikować regulację zachowku”.

W opinii Trybunału, ograniczenie testamentu prawem do zachowku jest niezbędne ze względu na ochronę praw i wolności osób z kręgu najbliższej rodziny spadkodawcy, a prawo do zachowku nie stanowi nadmiernego ograniczenia prawa dziedziczenia. Sama instytucja zachowku jest głęboko zakorzeniona w tradycji polskiego prawa spadkowego.

Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 991 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny jest zgodny z art. 64 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W pozostałym zakresie Trybunał umorzył postępowanie.

¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 lipca 2013 r., Dz. U. poz. 1003.

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 31 stycznia 2001 r., Dz. U. nr 011, poz. 91.

W Sejmie VIII kadencji prowadzone są prace nad petycją (BKSP-145-404/18), wniesioną 13 września 2018 r. przez Stanisława Porowskiego (zgoda autora na publikację imienia i nazwiska) w sprawie zmiany ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, w zakresie prawa do zachowku.

Petycja oczekuje na rozpatrzenie przez Komisję do Spraw Petycji.

INFORMACJE DODATKOWE:

System zachowku został uregulowany po II wojnie światowej, początkowo dekretem z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe, a następnie ustawą z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Ustawa ma na celu zabezpieczenie interesów osób najbliższych spadkodawcy, jako że może on ustanowić spadkobiercą całego swojego majątku dowolną, wybraną przez siebie osobę, także spoza kręgu najbliższych krewnych.

Uprawnienie do zachowku oparte jest na istnieniu bliskiej więzi rodzinnej między spadkodawcą i uprawnionymi, do których należą: zstępni, małżonek oraz rodzice spadkodawcy. W sytuacji, gdy spadkodawca pozostawił małżonka i dzieci, tylko te osoby nabywają prawo do zachowku, bowiem zgodnie z art. 931 Kodeksu cywilnego, powoływani są na mocy ustawy w pierwszej kolejności. W tym przypadku rodzice spadkodawcy nie dochodzą do dziedziczenia.

Kodeks cywilny (art. 928 § 1) stanowi, że spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, wtedy zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku. W doktrynie przyjmuje się, iż uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia może żądać przede wszystkim osoba, której przypadł w całości lub części spadek przysługujący spadkobiercy objętemu żądaniem pozwu o uznanie za niegodnego dziedziczenia.

Zgodnie z ogólnie przyjętymi regułami nie dochodzą do dziedziczenia:

- osoby, które zostały uznane za niegodnych (art. 928 § 2)³;
- małżonek wyłączony od dziedziczenia w trybie art. 940 k.c. (gdy spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione);
- małżonek, w stosunku do którego orzeczono separację (art. 935¹);
- osoby wydziedziczone przez spadkodawcę w testamencie (art. 1008);
- osoby, które odrzuciły spadek (art. 1020);
- osoby, które zawarły umowę o zrzeczeniu się dziedziczenia (art. 1049 § 2).

³ Wyrok Sadu Najwyższego z 30 stycznia 1998 r., sygn. akt I CKN 448/97, Lex nr 56817.

Kodeks cywilny wprowadził zasadę, że wysokość zachowku przysługującego uprawnionemu odpowiada połowie wartości udziału, który przypadłby mu przy dziedziczeniu ustawowym. Odstępstwo zostało przewidziane dla małoletnich zstępnych oraz dla osób trwale niezdolnych do pracy, którym przysługuje zachówek w wysokości dwóch trzecich wartości udziału spadkowego.

OPRACOWAŁA

Marzena Krysiak

WICEDYREKTOR

Danuta Antoszkiewicz